

Бранислав Борић¹

Весна Цветковић²

Историјски архив „31. јануар” Врање
Србија

Др Александар Пешић³

Економско-трговинска школа Врање
Србија

ВОЈНИ И БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ НА ЈУГУ СРБИЈЕ 1918–1933: БИТКЕ, УСТАНЦИ И ОТПОР

Апстракт: Рад анализира војне и безбедносне изазове у јужним крајевима Србије у периоду од 1918 до 1933, у контексту политичке интеграције новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Пажња је усмерена на оружане устанке, деловање комитских и качачких формација, као и одговор државе кроз жандармерију и војску. Истраживање показује да је југоисточна Србија представљала погранични простор у коме су се укрштали локални отпори, национални покрети и интереси великих сила, нарочито Италије и Бугарске. Поседна пажња посвећена је улози градова Ниша и Врања као војних и административних центара, као и политици колонизације која је настојала да промени етничку структуру региона. Рад указује да су изазови на југу постали један од кључних фактора у формирању југословенског поретка.

Кључне речи: Јужна Србија, Краљевина СХС, жандармерија, качаци, комите, безбедност, колонизација

Увод

Период између 1918. и 1933. године представља једно од најосетљивијих раздобља у модерној историји јужних крајева Србије. Тек завршени Први светски рат оставио је за собом дубоке политичке и демографске ломове, а уједињење у оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца донело је нову државну

---

¹ *baneboric83@gmail.com*; Branislav Borić, Historical Archive “January 31” of Vranje, Serbia

² *vesnacvetko.74@gmail.com*; Vesna Cvetković, Historical Archive “January 31” of Vranje, Serbia

³ *alexpesicff@gmail.com*; Aleksandar Pešić, School of Economics and Trade, Vranje, Serbia

структуру која је настојала да консолидује власт на просторима који су вековима били предмет спорова, миграција и сукоба различитих војних и етничких скупина. Док је нова држава у Београду настојала да оствари централизацију и институционалну контролу, локално становништво јужних крајева често је било изложено драстичној несигурности, социјалној нестабилности и оружаном отпору. Управо зато овај период постаје кључан за разумевање дуготрајне динамике између државе и локалних заједница, али и за увид у шири регионални контекст Балкана, који је у међуратном раздобљу био и остао простор сталних геополитичких тензија.

Посебну тежину овом раздобљу даје чињеница да јужни крајеви нису били само граница у административном смислу, већ и прелазни простор у коме су се укрштали интереси великих сила, локалних националних покрета и транснационалних организација. Присуство ВМРО-а у Македонији, деловање качака са Косова и из северне Албаније, као и активне везе са емиграцијом, указују на то да безбедносна питања нису могла бити решавана само војним интервенцијама, већ су подразумевала читав низ дипломатских, административних и социјалних мера. Управо је на овом примеру видљиво како су питања безбедности и суверенитета унутар једне државе дубоко испреплетена са међународним односима.

Историјска наука данас указује на то да су изазови са југа представљали један од најтежих тестова одрживости Краљевине СХС, односно Југославије. С једне стране, држава је морала да покаже способност да контролише свој територијални интегритет и обезбеди сигурност грађана, а с друге стране, било је неопходно да се изграде механизми политичке интеграције који би омогућили стабилнији суживот различитих етничких и верских заједница. Међутим, економска заосталост, нерешено аграрно питање, неповерење према државним институцијама и јак утицај спољних актера често су поткопавали ове напоре.

Овај рад има за циљ да прикаже сложеност војних и безбедносних изазова са којима се Краљевина суочавала на југу, анализирајући их не само као низ изолованих оружаних конфликта, већ као динамичан процес у коме се испољавају дубље противречности балканског простора у међуратном периоду. Полазна претпоставка је да се стабилност државе не може разумети једино кроз војне операције и жандармеријске акције, већ и кроз начине на које је централна власт покушавала да политички, правно и друштвено integriше један простор који је дуго био симбол отпора, али и мост различитих културних и цивилизацијских утицаја.

Стање на терену после 1918. године

Након Првог светског рата новостворена Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (1918) преузела је под своју управу јужне крајеве бившег Османског и Аустроугарског царства, пре свега Косово и Метохију и већински српске делове

Македоније. Интеграција ових територија у јединствену државу била је праћена бројним проблемима: дубоким етничким, социјалним и верским разликама, као и недовољно осмишљеном административном ревизијом. Држава је покушала да стабилизује положај српског становништва појачаном колонизацијом. Између два рата у Косово и Метохију досељено је око 12–13 хиљада породица, а у Македонију још 5–7 хиљада (углавном ратних добровољаца и њихових породица). „Да би се умањиле негативне последице вековног исељавања Срба са ових простора, које је интензивирано у периоду 1878–1912. године, и релативизовала албанска доминација, између два рата вршена је колонизација „јужних крајева”, која је уз економско-социјалну и привредну имала и своју националну компоненту. На територију Косова и Метохије насељено је приближно 12.000–13.000 породица, а више од половине досељеника су настањени у срезovima према Албанији – ђаковичком, подримском, пећком и источком”.⁴ Колонизација јужних крајева, иако је укинула демографску предност муслиманског становништва у неким окрузима, истовремено је продубила отпор локалног албанског и муслиманског живља, који је у очувању своје аутономије видео безбедносну претњу. Војска и жандармерија Краљевине СХС (Југославије) стационирани су у овим областима и имали су задатак да спроводе централну власт, али су се често суочавали са отвореним оружаном отпором.

Оружани устанци и побуне

Најпознатији пример оружаног отпора на југу српске државе био је Топлички устанак 1917. године. Иако се овај устанак догодио крајем рата под бугарском окупацијом, често се помиње као пример отпора који је покренуо српски сељачки живаљ због принудне мобилизације и угњетавања. Према Божици Младеновић, „Топлички устанак – једини устанак на територијама окупираним од трупа Централних сила у Великом рату, трајао је око месец дана (фебруар–март 1917)”⁵ и прерастао је у широки народни бунт на читавом просторима Топличког округа. За његово гушење биле су ангажоване јединице аустроугарске и бугарске војске (уз мањи допринос немачких трупа), чија је бројност и техничка надмоћ била пресудна. Операције окупационих снага биле су изразито сурове: војници окупационих гарнизона угушили су устанак и често се осветили невиним цивилима – према извештају Анкетног одбора, у терору након устанка страдало је око 20.000 људи (углавном стараца, жена и деце), спаљено 50.000 објеката, уз огромно економско и материјално разарање. Овај пример ратног отпора оставио је дубок траг у српској историографији, како указује Младеновић, тек од 1987.

⁴ А. Павловић, „Просторни распоред Срба и Црногораца колонизованих на Косово и Метохију у периоду између 1918. и 1941. године”, *Башинина*, бр. 24, Институт за српску културу, Приштина-Лепосавић 2008, 231–245, 241–242.

⁵ Види: Б. Младеновић, *Топлички устанак 1917*, Прометеј, Нови Сад, 2017, 7–8 и даље.

године (историјски рад Андреја Митровића⁶) Топлички устанак почиње да се научно проучава и објављују се темељни студије и чланци.

У послератном периоду јављали су се преношени облици побуна и герилских акција и над земљиштем Краљевине СХС. Почев од краја 1919. примећена је већа нестабилност на граници са Албанијом. Једна таква побуна избила је крајем 1919. у северној Албанији. Она је трајала од децембра 1919. до јануара 1920, када ју је „југословенска војска угушила”. „Од тада до марта 1920. северноалбанска племена су се изјашњавала за припајање Краљевини СХС. Поред организованог оружаног отпора против српске војске, у региону су деловале и групе професионалних разбојника познатих као качаци, који су се нарочито бавили отимањем стоке у западној Македонији. Насупрот њима, у Метохији су већу активност показивале комитске чете, чије је деловање имало изразито национално-политички карактер. Нека племена су за италијански новац и пропаганду „националиста”, а у служби ранијег аустријског окупатора, тражила Велику Албанију”.⁷ Након тога, северноалбанска племена (нарочито католичка) отворено су подржала идеју припајања Косова и Метохије Краљевини СХС. Ипак, у Метохији и западној Македонији избили су периодични оружани инциденти. Како истиче Александар Деветак, „уз оружани отпор против српске војске јавили су се и професионални пљачкаши, качаци, који су нарочито отимали стоку у западној Македонији, док су у Метохији више били активни комити, тј. национално-политички отимачи”.⁸

Употребљени називи откривају карактер непријатеља: „качак” је у српском старијем војном речнику био назив за отвореног разбојника (на албанском буквално „ту са гомиле”), док је „комита” био уобичајен назив за бугарске/македонске револуционаре (ВМРО) који су деловали у овим крајевима. Ове групе нису учествовале у неком јединственом устанку, али су периодично упадале на територију Југославије, чинећи неред: рецимо, групе око вођа Бајрама Ђурија и Хасана Приштине спорадично су пљачкале и палиле српска села уз границу.⁹

Деловање комитских и албанских паравојних формација

Са развојем ситуације, борбена тактика непријатеља претворила се у времене нападе из суседних територија. Комитске чете ВМРО-а (Бугари и македонски револуционари) деловале су углавном из источне Македоније (са простора тадашње Бугарске) или чак из Албаније, где су добијале скровишта. На другој страни, албански качаци настојали су да дестабилизују југословенску власт на

---

⁶ Види: А. Митровић, *Устаничке борбе у Србији 1916–1918*, Београд, 1987.

⁷ Н. Милошевић Ђорђевић, *Српска енциклопедија I*, 2010.

⁸ А. Деветак, „Албанско-српски односи”, *Српска енциклопедија I* (онлајн, око 2022), посебно 1410–1415.

⁹ Види: В. Јовановић, „Жандармерија Краљевине СХС у сукобима са качацима и комитима 1918–1934”, *Токови историје*, бр. 1/2, 2007, 9–22.

Косову. Како наглашава Владан Јовановић, качак покрет на Косову и Метохији „се из ‘одметништва’ трансформисао у брутални вид непризнавања друштвено-политичке стварности”, а непрекидно убацивање оружаних група из Албаније било је део „италијанско-албанског плана за дестабилизацију Краљевине СХС”.¹⁰ Акцијама качака руководио је наводно „Косовски комитет из Шкодре” и то уз „нескривену италијанску подршку”. Држава је више пута покушавала да са Тираном договори заједничку акцију против вођа ове побуне (Бајрама Ђурија и Хасана Приштине) и истовремено протеривање „бугарских комита” (приступника ВМРО) из Албаније. Међутим, нова албанска власт (укључујући Зогуа) убрзо је увидела да јој качачке и комитске снаге могу служити као утицајно средство преговарања о границама те су тако лидери ВМРО несметано боравили у Албанији и организовали чете за прекограничне упаде у Македонију.

У северном делу Косова ситуација је била мало другачија. Владајући кругови су убеђивали дела бошњачких и католичких племена (нарочито Мирдита) да следе југословенске интересе (нпр. са прокатоличким Албанцима око Марка ЂонијаБибДоде између 1921–1924). Ипак, сви ови покушаји и успеси били су пролазни, јер је југословенском присуству стално претило уплитање споља од стране италијанско-монархистичке и бугарске револуционарне организације, али и неизвесна подршка Великих сила. Димитрије Богдановић у *Књизи о Косову* подсећа да су управо италијанске власти (као главни спонзор) додатно нахрањивале сепаратистичке тежње Албанаца на Косову и Метохији, напомињући да је „италијанска влада била главна подршка овим покретима”.¹¹

Одговор државе: жандармерија и војска

Држава је на ове изазове одговорила снажном безбедносном мобилизацијом. У служби државне политике били су, пре свега, жандармерија и војска Краљевине СХС. Жандармерија је била посебно задужена за обезбеђење недавно припајаних јужних крајева. Према Владану Јовановићу, средином 1931. ова служба је бројала 18.203 жандара (442 официра и 35 војних чиновника).¹² Значајан део тог контингента (око 1.200 жандара) био је упућен на обезбеђење важних објеката попут Вардарске пруге – држава је у периоду 1919–1934. за њихово одржавање потрошила чак 173 милиона динара.¹³ Ова величина казује колико је југословенска власт инсистирала на чврстом ангажману у том региону.

Жандармерија је извела бројне операције против качака и комита, али су оне, како показују бројке, захтевале и велику цену. Издвојимо податке: према

¹⁰ *Истио*, 10.

¹¹ Д. Богдановић, *Књига о Косову*, САНУ, посебна издања, књ. DLXVI, Београд 1986, 152–153.

¹² В. Јовановић, „Жандармерија Краљевине СХС у сукобима са качацима и комитима 1918–1934”, 12.

¹³ *Стенографске белешке Сената Краљевине Југославије 1932*, Сенат Краљевине Југославије, Београд, 1932, 348.

жандармеријском извештају, у периоду 1919–1927. године у сукобима са качацима и комитима погинуло је „само 8 жандара” (387 је рањено), међутим због тешких услова на албанско - бугарској граници умрло је чак 755 жандара. Статистика команданта жандармерије генерала Душана Марковића за период од 1918. до 1931. бележи 736 погинулих и 399 рањених жандара, уз 1.405 умрлих (што чини око 66% свих жандармеријских губитака).¹⁴ Ове бројке указују да је борба на терену била изузетно напорна и да је морална цена била велика. Ипак, упркос малом броју директних губитака у сукобима, жандармерија је била и остала главно средства државне силе. Велики број људства и оштра дисциплина омогућили су јој да угуши побуне и пошаље јаке сигнале. Командант жандармерије Јован Наумовић оценио је да, кад је „била у питању држава”, спреман је био „сасвим строго поступати, јер није питао колико ће глава пасти”, додајући да би „да је пало и пет стотина глава, не би било ништа за ову државу, само да се она одржи”.¹⁵

Поред жандармерије, одговор државног апарата укључивао је и војску и полицију широм Југославије. Југословенска војска често је пружала подршку редовима жандарма, нарочито у масовнијим акцијама. Тако је, на пример, оружана побуна из децембра 1919. до јануара 1920. у северној Албанији била угушена интервенцијом југословенске војске, као што је већ напоменуто. Војска је такође држала пограничне снаге које су одбијале упаде са суседних територија и обезбеђивале албанско-југословенске границе. Укупно, држава је спровела политику жестоке репресије и контроле: закон о заштити државе (6. јануар 1929) и други прописи омогућили су строге мере против подстицања устаничких покрета и шпијунаже. Како је у парламенту 1923. рекао министар Љуба Давидовић, за успостављање чврсте српске управе у јужној Србији „15.000 македонских глава” жртава не би требало да представља проблем - број који је он приписао до 150.000 „положених живота” током ослобођења регије.¹⁶ Ови сурови искази симболизују политичку вољу за чврсту интеграцију јужних крајева, чак и под цену великих жртава.

Ниш и Врање као војни и административни центри

Градови Ниш и Врање играли су кључну улогу у очувању државног суверенитета и безбедности на југу Србије током периода између 1918. и 1933. године. Њихов значај није био само симболичан, већ и стратешки, јер су служили као војна упоришта, административна средишта и логистички центри за операције против комитских група и обезбеђивање стабилности у пограничним областима. Град Ниш, као један од највећих урбаних и инфраструктурних чворишта јужне Србије, био је седиште важних војних команди, међу којима је посебно истицана

¹⁴ В. Јовановић, „Жандармерија Краљевине СХС у сукобима са качацима и комитима 1918–1934”, 16.

¹⁵ *Истио*, 16.

¹⁶ *Истио*, 12.

Команда III армијске области. Ова команда била је одговорна за управљање операцијама у читавом јужном појасу земље, укључујући Пчињски, Јабланички и Топлички округ. У Нишу су се налазиле војне касарне и магацини за снабдевање јединица на терену, железничка чворишта која су омогућавала брзо премештање трупа, обавештајна служба чије су филијале прикупљале податке о активности ВМРО-а и других група. Поред војног аспекта, Ниш је био и центар пропаганде и политичког надзора, одакле су слати извештаји ка Београду и организоване локалне иницијативе за јачање државног ауторитета.

За разлику од Ниша, Врање је било непосредно изложено безбедносним претњама и самим тим представљало прву линију одбране. Град је био седиште жандармеријских и војних јединица које су надгледале границу и спроводиле операције против комитских група. У Врању су биле стациониране чете жандармерије и пешадијски батаљони, спремни за интервенцију. Из Врања су се координисале патроле и спроводиле се заједничке акције са локалним властима и лојалним мештанима у селима ка бугарској граници како би се гарантовала безбедност свих грађана земље. Врање је био и центар за прикупљање информација: градска управа у Врању редовно је извештавала о кретањима сумњивих лица, појавама илегалног оружја и комитској пропаганди. Због свега наведеног Врање је често било мета напада, саботажа и пропагандних покушаја дестабилизације, али се показало као чврст ослонац државне политике на терену.

Веза између Ниша и Врања била је од кључне важности. Брза комуникација путем железнице омогућила је да се ресурси, људи и информације размењују готово свакодневно. Заједнички рад војних и цивилних власти из ових градова чинио је основу за одржање поретка у читавој јужној зони Краљевине СХС.

Улога страних фактора

Страни фактори играли су кључну улогу у ојачавању безбедносног изазова на југу. Првенствено је то била Италија, која је видела Југославију као противника са Балкана и подстицала великоалбанске тежње у суседству. Истраживач Радослав Гађиновић указује да су „пре свега фашистичка Италија и Трећа интернационала (Коминтерна) директно подржавале акције албанских терориста (качака)¹⁷. Високи италијански званичници финансирани су албанске вође. Вође качачког покрета попут Хасана Приштине и Мустафе Кроје добијали су по 50.000 италијанских лира месечно, касније и више. Италијанска подршка обухватала је и илегалну обуку и испоруку оружја качацима са територије Албаније. Друга страна је била Коминтерна: велика албанска организација „Косовски комитет“ блиско је сарађивала са совјетском комунистичком Интернационалом у

¹⁷ Р. Гађиновић, „Албанско насиље над Србима у Краљевини СХС и Краљевини Југославији”, *Српска историјска мисао*, бр. 71/1, 2021, 41.

раним 20-им годинама,¹⁸ настојећи да искористи балканску нестабилност за стварање комунистичке подлоге.

Било је и других облика утицаја: италијанска влада је, према Богдановићу, „била главни ослонац” албанских иредентиста, привукла је лидере илегалног „Косовског комитета” у Бечу (Бедрија Реџу и Ибрахима Ђову) и финансирала званичне муслиманске организације попут Џемијата (формираног 1923).¹⁹ Џемијет је користио званичну албанску подршку ради иредентистичке пропаганде, због чега су га југословенске власти забраниле 1925. године. Италијани су такође наводно финансирали илегалну студентску организацију „Беса” на Универзитету у Београду (усмерену ка уједињењу Косова са Албанијом). На овај начин, мешовити страни утицај (фашистички, комунистички, па чак и лажна амбасадна дипломатија) подстакао је стварање албанских паравојних скупина и држао је југословенске власти на опрезу.

Закључак

Војни и безбедносни изазови на југу Србије у првим деценијама након Великог рата представљали су један од најсложенијих испита за новостворену државу. Они су били вишеслојни и у себи су спајали наслеђе ратних пустошења, нерешена национална питања и тек започете процесе изградње југословенске државности. Одмах након 1918. држава се суочила не само са трауматичним сећањем на устанак у Топлици из 1917. године, који је остао симбол масовног и спонтаног отпора против страних и домаћих власти, већ и са честим граничним инцидентима и герилским акцијама које су се понављале са различитим интензитетом све до почетка тридесетих година. У тој дуготрајној атмосфери, војска и жандармерија нису наступале као институције које обезбеђују јавни ред у мирнодопским условима, већ као стални фактори политичке контроле и силе државе, често ангажовани у гушењу сваке наговештене побуне или непослушности.

Стратегија државне интеграције почивала је на двоструком темељу: с једне стране, административна централизација оличена у Видовданском уставу из 1921. године настојала је да створи хомоген политички и правни оквир, док је с друге стране колонизација, као демографска и економска мера, имала за циљ промену етничке равнотеже и јачање државних упоришта на југу. Ипак, те мере нису у потпуности решиле основне проблеме као што су неповерење локалног становништва према централним властима и стални осећај искључености из политичког и друштвеног живота. Најизраженији отпор долазио је од албанске и муслиманске заједнице, чији је идентитет био тесно повезан са ширим регионалним токовима, али је незадовољство постојало и у ширим слојевима ста-

---

¹⁸ *Исио*, 41.

¹⁹ Види: Д. Богдановић, *Књија о Косову*, 152–153.

новништва које је трпело последице економске заосталости, високе незапослености и ограниченог приступа земљишту.

На међународном плану, југ државе био је у сталној сенци уплитања суседних и великих сила. Утицај ВМРО-а у Македонији, подстицање албанског отпора из Албаније и Косова, али и подршка одређених италијанских и других балканских актера, створили су окружење у којем су унутрашњи проблеми постајали део ширег геополитичког мозаика. На тај начин, нестабилност југа није била искључиво питање националне политике Краљевине СХС, већ и арена надметања различитих интереса у међуратном Балкану. Оваква међузависност унутрашњих и спољних фактора отежавала је држави да применом искључиво војних мера постигне дугорочну стабилност.

Посебно треба нагласити да је овакво стање имало дубоке последице на унутрашњу политичку структуру Краљевине. Јачање улоге војске и жандармерије у политичком животу постало је трајна пракса, а стални ослонац на репресију и изузетне мере допринео је постепеном урушавању парламентаризма. Круна тог процеса био је увод у диктатуру краља Александра 1929. године, када је војна и безбедносна димензија дефинитивно постала не само инструмент државне контроле на југу, већ и средство преуређења укупних политичких односа у држави. Тако су искуства стечена у сукобима са локалним герилским и сепаратистичким покретима нашла свој одјек у ширем облику политичког ауторитаризма.

Иако је Краљевина СХС/Југославија показала живавост и спремност на велике жртве у одбрани свог територијалног интегритета, резултати тих напора остали су ограничени. Са једне стране, државни апарат успео је да одржи формалну контролу над спорним крајевима и да спречи озбиљније територијално цепање. Са друге стране, непрестано ослањање на силу, као и недовољна способност да се понуди позитиван програм социјалне и политичке интеграције, створили су трајан осећај несигурности. Јужни крајеви остали су простор у којем је државна власт доживљавана као наметнута и често страна, док су локалне заједнице наставиле да живе у клими неповерења и отпора.

Свеукупно посматрано, војни и безбедносни изазови на југу Србије нису били само пролазна епизода у историји Краљевине СХС, већ показатељ дубље структуралне слабости југословенског пројекта. Они откривају како су наслеђа прошлости, етничка и верска разноликост, геополитичка условљеност Балкана и ограничени капацитети модернизације утицали на то да се држава уместо изградње поверења окрене репресији као основном механизму опстанка. Управо та чињеница даје овом периоду историјску тежину. Он не сведочи само о борби за територијалну контролу, већ и о трајним дилемама између интеграције и принуде које ће пратити југословенску државу све до њеног распада.

Литература

- Богдановић, Димитрије. *Књиџа о Косову*. Београд: САНУ, 1986.
- Гађиновић, Радослав. „Албанско насиље над Србима у Краљевини СХС и Краљевини Југославији”, *Српска њолийичка мисао*, бр. 71/1, 2021, 41–63.
- Деветак, Александар. „Албанско-српски односи”, *Српска енциклопедија*, онлајн, 2022.
- Јовановић, Владан. „Жандармерија Краљевине СХС у сукобима са качацима и комитима 1918–1934”. *Токови историје*, бр. 1/2, 2007, 9–22.
- Митровић, Андреј. *Устаничке борбе у Србији 1916–1918*. Београд: Српска књижевна задруга, 1987.
- Младеновић, Божица. *Толийчки устјанак 1917*. Нови Сад: Прометеј, 2017.
- Павловић, Александар. „Просторни распоред Срба и Црногораца колонизованих на Косово и Метохију у периоду између 1918. и 1941. године”. *Баштјина*, бр. 24, Институт за српску културу, Приштина - Лепосавић 2008, 231–245.
- Српска енциклопедија*, том 1. Нови Сад: Матица српска; Београд: Српска академија наука и уметности – Завод за уџбенике, 2011.
- Стенографске белешке Сената Краљевине Југославије*. Београд: Сенат Краљевине Југославије, 1932.

Branislav Boric
Vesna Cvetkovic
Aleksandar Pešic

MILITARY AND SECURITY CHALLENGES IN SOUTHERN SERBIA, 1918–1933: BATTLES, UPRISINGS, AND RESISTANCE

Summary: The paper analyzes the military and security challenges in the southern regions of Serbia during the period 1918–1933, within the context of the political integration of the newly formed Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The focus is placed on armed uprisings, the activities of *komita* and *kaçak* formations, as well as the state’s response through the gendarmerie and the army. The research shows that southeastern Serbia represented a borderland where local resistances, national movements, and the interests of the Great Powers – particularly Italy and Bulgaria – intersected. Special attention is given to the role of the cities of Niš and Vranje as military and administrative centers, as well as to the colonization policy aimed at transforming the region’s ethnic structure. The paper argues that the challenges in the South became one of the key factors in shaping the Yugoslav order.

Keywords: Southern Serbia, Kingdom of Serbs Croats, and Slovenes, gendarmerie, *kaçaks*, *komitas*, security, colonization

Примљено: 13. 7. 2025.
Прихваћено: 2. 9. 2025.